

Feruza RADJAPOVA,

Urganch davlat pedagogika instituti mustaqil mustaqil izlanuvchisi

E-mail: shixnazarmadiyorov@gmail.com

Dotsent Q.Olloyorov taqrizi asosida

PEDAGOGIK MADANIYAT TUSHUNCHASINING DIDAKTIK TALQINI VA UNING BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHISI KASBIY TAYYORGARLIGIDAGI AHAMIYATI

Аннотация

Mazkur maqolada pedagogik madaniyat tushunchasining didaktik talqini nazariy jihatdan tahlil qilinadi hamda uning bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligidagi o‘rni va ahamiyati yoritiladi. Pedagogik madaniyat o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi, metodik mahorati, kommunikativ qobiliyati va ta‘lim jarayonini samarali tashkil etish ko‘nikmalari bilan uzviy bog‘liqligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: Pedagogik madaniyat, didaktik talqin, kasbiy tayyorgarlik, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi, kompetensiya, ta‘lim jarayoni, metodik tayyorgarlik.

ДИДАКТИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ КОНЦЕПЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И ЕЁ ЗНАЧЕНИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В статье рассматривается дидактическая интерпретация понятия педагогической культуры и раскрывается ее значение в профессиональной подготовке будущих учителей английского языка. Педагогическая культура анализируется как важная составляющая профессиональной компетентности, методического мастерства, коммуникативных умений и способности эффективно организовывать образовательный процесс.

Ключевые слова: Педагогическая культура, дидактическая интерпретация, профессиональная подготовка, будущий учитель английского языка, компетентность, образовательный процесс, методическая подготовка.

DIDACTIC INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF PEDAGOGICAL CULTURE AND ITS IMPORTANCE IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE ENGLISH TEACHERS

Annotation

This article provides a theoretical analysis of the didactic interpretation of the concept of pedagogical culture and highlights its significance in the professional training of future English language teachers. Pedagogical culture is considered as an integral component of professional competence, methodological skills, communicative abilities, and the effective organization of the educational process.

Key words: Pedagogical culture, didactic interpretation, professional training, future English language teacher, competence, educational process, methodological training.

Pedagogik madaniyat tushunchasi zamonaviy ta‘lim nazariyasida o‘qituvchining kasbiy faoliyatini belgilovchi muhim integrativ sifatlardan biri sifatida talqin etiladi. Didaktik yondashuv nuqtai nazaridan pedagogik madaniyat o‘qituvchining ta‘lim jarayonini ongli ravishda rejalashtirish, samarali tashkil etish, boshqarish va baholash jarayonlarida namoyon bo‘ladigan kasbiy xulq-atvor, metodik savodxonlik hamda pedagogik tafakkur darajasini ifodalaydi. Bu tushuncha faqat bilim va metodlarni bilish bilan cheklanmay, balki ularni konkret didaktik vaziyatga mos holda qo‘llay olish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi.

Pedagogik madaniyat – o‘qituvchining kasbiy faoliyatini faqat “bilim va ko‘nikmalar majmui” sifatida emas, balki qadriyatlar, meyorlar, kasbiy etika, muloqot uslubi, didaktik fikrlash, refleksiya va ijodiy-amaliy tajriba birlikda namoyon bo‘ladigan integrativ sifat sifatida talqin etiladigan murakkab kategoriya hisoblanadi. Bu integrativlik pedagogik madaniyatni “kasbiy kompetensiya”dan kengroq fenomen darajasiga ko‘taradi: kompetensiya ko‘proq “nima qila oladi?” savoliga javob bersa, pedagogik madaniyat “qanday qadriyatlarga tayangan holda, qanday didaktik mantiq va uslubda, qanday mas‘uliyat bilan bajaradi?” kabi savollarning ham markaziga chiqadi.

Pedagogik madaniyatni ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida izohlovchi yondashuvda u jamiyatning tarixiy-

pedagogik tajribasini o‘zida jamlab, pedagogik o‘zaro ta‘sir maydonini tartibga soluvchi mexanizm sifatida ko‘riladi. Bu nuqtai nazarda pedagogik madaniyatning “jamiyat buyurtmasi” bilan bog‘liqligi ham ajralib turadi: jamiyat ta‘limdan kutilayotgan natijalarni belgilaydi, o‘qituvchi esa shu kutilmalarni aniq pedagogik vaziyatda maqsadga muvofiq tarzda ro‘yobga chiqaruvchi “agent”ga aylanadi. Mazkur fikr pedagogik madaniyatning ijtimoiy buyurtma-didaktik amaliyot–shaxsiy mas‘uliyat uchlighi orqali shakllanishini ko‘rsatadi [1].

Pedagogik madaniyat tushunchasining ilmiy maydondagi rivoji turli yo‘nalishlarni birlashtirgan: etnopedagogik, ijtimoiy-pedagogik, institutsional (ta‘lim muassasasi madaniyati), shaxsiy-professional (o‘qituvchi shaxsi madaniyati) yo‘nalishlar. Masalan, pedagogik madaniyatni xalqning tarbiya bilan bog‘liq moddiy va ma‘naviy muhitiga daxldor hodisa sifatida ko‘ruvchi yondashuvlar ham mavjud. Bu yondashuv pedagogik madaniyatning “tizimli muhit” ekanini - tarbiya shakllari, an‘analari, pedagogik folklor, ijtimoiy tajriba va qadriyatlar uzviyligini ta‘kidlaydi [2].

Didaktik talqinda pedagogik madaniyat o‘qituvchining o‘quv jarayonidagi alohida harakatlar yig‘indisi emas, balki ushbu harakatlarning sifat darajasi, ichki mantiqi va madaniy-meyoriy asoslanganligi bilan belgilanadi. Shu bois pedagogik

madaniyat, avvalo, o'qitish jarayonini loyihalash, tashkil etish, boshqarish va baholash faoliyatining qanday darajada ongli, mas'uliyatli va reflektiv amalga oshirilishini ifodalovchi kategoriyadir.

1. Maqsadni didaktik to'g'ri qo'yish: pedagogik madaniyatning strategik ko'rsatkichi- Didaktik maqsadni to'g'ri qo'yish pedagogik madaniyatning boshlang'ich va strategik bosqichi hisoblanadi. Maqsad bu yerda faqat o'quv dasturida belgilangan natijani takrorlash emas, balki o'quvchi rivojining real ehtiyojlari, bilish darajasi va ta'lim kontekstini hisobga olgan holda aniqlashtirilgan pedagogik niyat sifatida namoyon bo'ladi. Pedagogik madaniyati yuksak bo'lgan o'qituvchi maqsadni umumiy va mavhum shaklda emas, balki o'quvchining bilish faoliyatida qanday sifat o'zgarishi yuz berishini aniq tasavvur qilgan holda belgilaydi.

Bu jarayonda maqsad qo'yish o'qituvchining didaktik tafakkuri bilan bevosita bog'lanadi: u "nimani o'rgataman?" degan savoldan ko'ra, "o'quvchi qanday o'rganadi va natijada nimaga qodir bo'ladi?" degan savolni ustuvor deb biladi. Shu sababli maqsad pedagogik madaniyat kontekstida buyruq yoki rasmiy talab emas, balki didaktik yo'naltiruvchi mezon sifatida namoyon bo'ladi.

2. Mazmunni tanlash va tuzilmalash: bilimni pedagogik ma'noga ega qilish madaniyati- Pedagogik madaniyatning muhim belgilaridan biri - o'quv mazmunini tanlash va uni didaktik jihatdan asoslangan holda tuzilmalash qobiliyatidir. Bu jarayonda o'qituvchi bilimni tayyor axborot sifatida emas, balki o'quvchi tomonidan o'zlashtirilishi mumkin bo'lgan pedagogik resurs sifatida ko'radi. Mazmunni tanlashda uning ilmiy to'liqligi bilan bir qatorda, o'quvchining yosh va kognitiv xususiyatlariga mosligi, amaliy ahamiyati va rivojlantiruvchi salohiyati ham e'tiborga olinadi.

Tuzilmalash jarayoni esa pedagogik madaniyatning mantiqiy komponentini aks ettiradi. O'qituvchi o'quv materialini tasodifiy ketma-ketlikda emas, balki ichki mantiqqa ega bo'lgan, tushunchalararo bog'lanishlarni ochib beradigan tizim sifatida taqdim etadi. Shu ma'noda pedagogik madaniyat mazmunni "qanday hajmda" emas, balki "qanday tartibda va qanday ma'noda" berish bilan belgilanadi.

3. Metod va vositalarni vaziyatga mos qo'llash: didaktik moslashuvchanlik madaniyati- Didaktik metod va vositalarni tanlash pedagogik madaniyatning eng dinamik jihatlaridan biridir. Madaniyatli pedagog metodni oldindan belgilangan qolip sifatida emas, balki konkret pedagogik vaziyatga moslashuvchan vosita sifatida qo'llaydi. Bu yerda metod tanlash o'qituvchining didaktik sezgirli, tajribasi va reflektiv tafakkuri bilan bog'liq bo'ladi.

Pedagogik madaniyat metodlar xilma-xilligini anglash va ularni kombinatsiyalash qobiliyatida namoyon bo'ladi. O'qituvchi qaysi vaziyatda tushuntirish, qaysi vaziyatda muammoli savol, qaysi vaziyatda hamkorlikka asoslangan faoliyat samaraliroq bo'lishini ongli ravishda belgilaydi. Vositalardan foydalanishda ham texnik imkoniyatlardan ko'ra, ularning didaktik maqsadga xizmat qilishi ustuvor ahamiyat kasb etadi.

4. O'quvchining bilish faolligini qo'zg'atish: subyektivlikni rivojlantirish madaniyati

Pedagogik madaniyat o'qituvchini bilim uzatuvchi subyekt sifatida emas, balki talabning bilish faolligini uyg'otuvchi tashkilotchi sifatida namoyon etadi. Bilish faolligini qo'zg'atish pedagogik jarayonni monologik emas, dialogik xarakterga olib chiqadi. Bu jarayonda o'quvchi bilimni tayyor shaklda qabul qiluvchi emas, balki uni faol o'zlashtiruvchi subyektga aylanadi.

Didaktik madaniyat nuqtai nazaridan bilish faolligi faqat tashqi harakatlar bilan emas, balki ichki intellektual jarayonlar - qiziqish, savol berish, taxmin qilish, tahlil qilish - bilan bog'liq holda baholanadi. O'qituvchining pedagogik madaniyati aynan shu ichki faollikni qo'llab-quvvatlay olishi,

xatoga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishi va o'quvchini mustaqil fikrlashga undashi bilan o'lchanadi.

5. Natijani baholash va refleksiya qilish: rivojlantiruvchi baholash madaniyati

Baholash pedagogik madaniyat kontekstida nazorat yoki jazolash mexanizmi emas, balki o'rganish jarayonining tarkibiy qismi sifatida talqin etiladi. Madaniyatli pedagog baholashni o'quvchining yutuqlarini aniqlash, qiyinchiliklarini ko'rsatish va keyingi rivoj yo'nalishini belgilash vositasi sifatida qo'llaydi. Shu sababli baholash mezonlarga asoslangan, shaffof va o'quvchi uchun tushunarli bo'lishi muhim.

Bunday talqinda pedagogik madaniyat - pedagogik jarayonning integrativ sifati sifatida ham ifodalanadi: u o'qituvchining bevosita darsdagi harakati (metodika) bilan, dars ortidagi kasbiy pozitsiyasi (qadriyat, mas'uliyat, deontologiya)ni bog'laydi. Oliy ta'lim o'qituvchisi (yoki bo'lajak o'qituvchi) shaxsida pedagogik madaniyatning yadrosi sifatida gumanistik yo'nalganlik (shaxsga yo'naltirilgan ta'lim mantiqi) ko'rsatiladi: bunda pedagogning barcha didaktik qarorlari o'quvchi shaxsining rivoji uchun sharoit yaratishga xizmat qilishi kerak [3].

Didaktik talqinda yana bir muhim jihat shuki: pedagogik madaniyat "tayyor qolip" emas, balki ijodiy o'zlashtiriladigan qadriyatlar va texnologiyalar tizimidir. O'qituvchi pedagogik qadriyat va texnologiyalarni shunchaki qo'llamaydi; ularni o'z kasbiy ma'nosi bilan "to'ldiradi", moslashtiradi, o'zgartiradi. Shu sabab, pedagogik madaniyatning yuksalishi o'qituvchining ijodiy- shaxsiy komponenti kuchayishi bilan uzviy bog'lanadi [4].

Didaktik yondashuvda pedagogik madaniyatni ikki qatlamli tizim sifatida talqin etish, o'qituvchining kasbiy faoliyatini nafaqat tashkiliy-texnologik jarayon, balki qadriyatlar bilan yo'naltirilgan pedagogik munosabatlar tizimi sifatida tushunishga imkon beradi. Bu yondashuv pedagogik madaniyatning tashqi (faoliyatda namoyon bo'ladigan) va ichki (shaxsiy-aksiologik) tomonlarini o'zaro uzviy bog'liq holda tahlil qilishga xizmat qiladi.

1. Meyoriy-texnologik qatlam: pedagogik faoliyatning didaktik-mantiqiy asosi. Meyoriy-texnologik qatlam pedagogik madaniyatning tashqi, operatsional qatlami bo'lib, o'qituvchining o'quv jarayonini qanday loyihalashi, tashkil etishi, boshqarishi va nazorat qilishi bilan bevosita bog'liq. Ushbu qatlam pedagogik faoliyatning meyorlashgan, ilmiy asoslangan va takrorlanuvchi komponentlarini o'z ichiga oladi.

Birinchidan, bu qatlam didaktik tamoyillarni anglash va ularga amal qilish madaniyati bilan tavsiflanadi. O'qituvchi ta'limning ilmiylik, tizimlilik, izchillik, ongli faollik, individuallashtirish va differensiallashtirish kabi tamoyillarini shunchaki bilibgina qolmay, ularni aniq pedagogik vaziyatga mos ravishda qo'llay olishi lozim. Bu yerda pedagogik madaniyat o'qituvchining "tamoyilni mexanik qo'llashi" emas, balki tamoyilni didaktik vazifaga mos talqin qilishi orqali namoyon bo'ladi.

Ikkinchidan, meyoriy-texnologik qatlam metod tanlash va metodik qaror qabul qilish madaniyatini qamrab oladi. Didaktik madaniyat darajasi yuqori bo'lgan o'qituvchi metodni "tayyor qolip" sifatida emas, balki maqsad, mazmun, o'quvchi xususiyatlari va o'quv muhiti bilan bog'liq holda tanlaydi. Bu jarayonda metodik xilma-xillikni anglash, metodlarni kombinatsiyalash va moslashtirish qobiliyati pedagogik madaniyatning muhim ko'rsatkichi sifatida namoyon bo'ladi.

Uchinchidan, mazkur qatlam baholash va o'quv natijalarini tahlil qilish madaniyatini o'z ichiga oladi. Pedagogik madaniyat baholashni faqat nazorat vositasi emas, balki o'quvchini rivojlantiruvchi, yo'naltiruvchi va motivatsiyalovchi mexanizm sifatida ko'ra olishni taqozo

etadi. Shu ma'noda baholashning shaffofligi, mezonlarga asoslanganligi va reflektiv xarakteri meyoriy-texnologik qatlamning muhim belgilari hisoblanadi.

To'rtinchidan, dars dizayni va sinf boshqaruvi ham ushbu qatlamning ajralmas qismidir. Darsni mantiqan to'g'ri strukturalash, vaqtni oqilona taqsimlash, o'quvchilar faoliyatini muvofiqlashtirish, intizomni bosim orqali emas, balki pedagogik ta'sir vositalari orqali ta'minlash - bularning barchasi o'qituvchining didaktik madaniyati darajasini ko'rsatadi.

Shunday qilib, meyoriy-texnologik qatlam pedagogik madaniyatning "qanday o'qitadi?" degan savoliga javob beruvchi, ilmiy asoslangan va professional faoliyatda bevosita kuzatiladigan qismidir.

2. Qadriyatli-shaxsiy qatlam: pedagogik faoliyatning aksiologik va ma'naviy o'lchovi- qadriyatli-shaxsiy qatlam pedagogik madaniyatning ichki, aksiologik asosini tashkil etadi va o'qituvchining pedagogik faoliyatga qanday munosabatda bo'lishi, qanday qadriyatlarga tayanishi va qanday kasbiy pozitsiyani egallashi bilan belgilanadi. Bu qatlam pedagogik faoliyatning ma'naviy-axloqiy mazmunini belgilovchi hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Avvalo, bu qatlamning markazida gumanistik yo'nalganlik turadi. Gumanizm o'qituvchining har bir o'quvchini alohida shaxs sifatida qabul qilishi, uning qadr-qimmatini hurmat qilishi va ta'lim jarayonini shaxs rivojiga xizmat qildirishga intilishi orqali namoyon bo'ladi. Didaktik

qarorlar - metod tanlash, baholash, muloqot uslubi - aynan shu gumanistik pozitsiya bilan belgilanadi.

Ikkinchidan, qadriyatli-shaxsiy qatlam kasbiy etika va pedagogik mas'uliyatni o'z ichiga oladi. O'qituvchi o'z so'zining, bahosining va pedagogik ta'sirining o'quvchi shaxsiga uzoq muddatli ta'sirini anglagan holda faoliyat yuritadi. Bu mas'uliyat faqat kasbiy burch emas, balki ichki axloqiy ehtiyoj sifatida shakllangan bo'lishi pedagogik madaniyatning yuksak darajasidan dalolat beradi.

Uchinchidan, muloqot madaniyati qadriyatli-shaxsiy qatlamning muhim komponentidir. Pedagogik muloqot buyruq va nazoratga asoslanmagan, balki hamkorlik, hurmat va ishonchga tayangan bo'lishi lozim. O'qituvchining nutqi, ohangi, baho berish uslubi va tinglash qobiliyati uning pedagogik madaniyatini bevosita namoyon etadi.

To'rtinchidan, bu qatlam refleksiya va o'z-o'zini rivojlantirishga tayyorlik bilan tavsiflanadi. Reflektiv pedagog o'z faoliyatini tanqidiy tahlil qiladi, xatolarini tan oladi va kasbiy o'sishni uzluksiz jarayon sifatida qabul qiladi. Aynan refleksiya pedagogik madaniyatni statik emas, balki dinamik va rivojlanuvchi tizimga aylantiradi.

Demak, qadriyatli-shaxsiy qatlam pedagogik madaniyatning "nima uchun va qanday qadriyatlar asosida o'qitadi?" degan savoliga javob beruvchi, ichki motivatsion va ma'naviy asosidir.

Bu ikki qatlamning birligi bo'lajak ingliz tili o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligida "oddiy metodik bilim"ni "madaniyatli didaktik faoliyat" darajasiga ko'taradi.

ADABIYOTLAR

1. Pedagogicheskaya_kultura.pdf. Садыкова Е.Р. Педагогическая культура учителя (материал КPFU). С. 1–2
2. Pedagogicheskaya_kultura.pdf. Садыкова Е.Р. Педагогическая культура учителя (материал КPFU). С. 1–2
3. Резниченко М.Г. Культура педагогической деятельности преподавателя высшей школы (учебное пособие). Самара, 2023. С. 32–33.
4. Qarang. <https://t-lcv.ru/f/>. Professionalno- pedagogicheskaya_kultura_pedagoga.pdf. Профессионально-педагогическая культура педагога (учебный материал). С. 14.